

Könyvtári trendjelentések 4.

KÖNYVTÁRHASZNÁLAT

2015–2021

TARTALOM

1. A könyvtárhasználat országos trendjei	1
A használati alkalmak	1
A személyes és a távhasználat különböző formáinak trendjei	2
2. Dokumentumhasználat: helyben használt és kölcsönzött dokumentumok	4
Helyben használat	4
Kölcsönzés	5
3. A könyvtárközi kölcsönzés adatai a könyvtári rendszerben	6

Ebben a riportban a könyvtárhasználat változásait mutatjuk be röviden 2015-től 2021-ig az országos könyvtári statisztika (OSAP 1442) adatai alapján.

A riport három alpontra ismerteti a könyvtárhasználati trendek alakulását:

1. a könyvtárhasználat országos trendjei;
2. a dokumentumhasználat országos trendjei: a helyben használt és kölcsönzött dokumentumok számának alakulása;
3. a könyvtárközi kölcsönzés trendjei a könyvtári rendszerben.

1. A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT ORSZÁGOS TRENDJEI

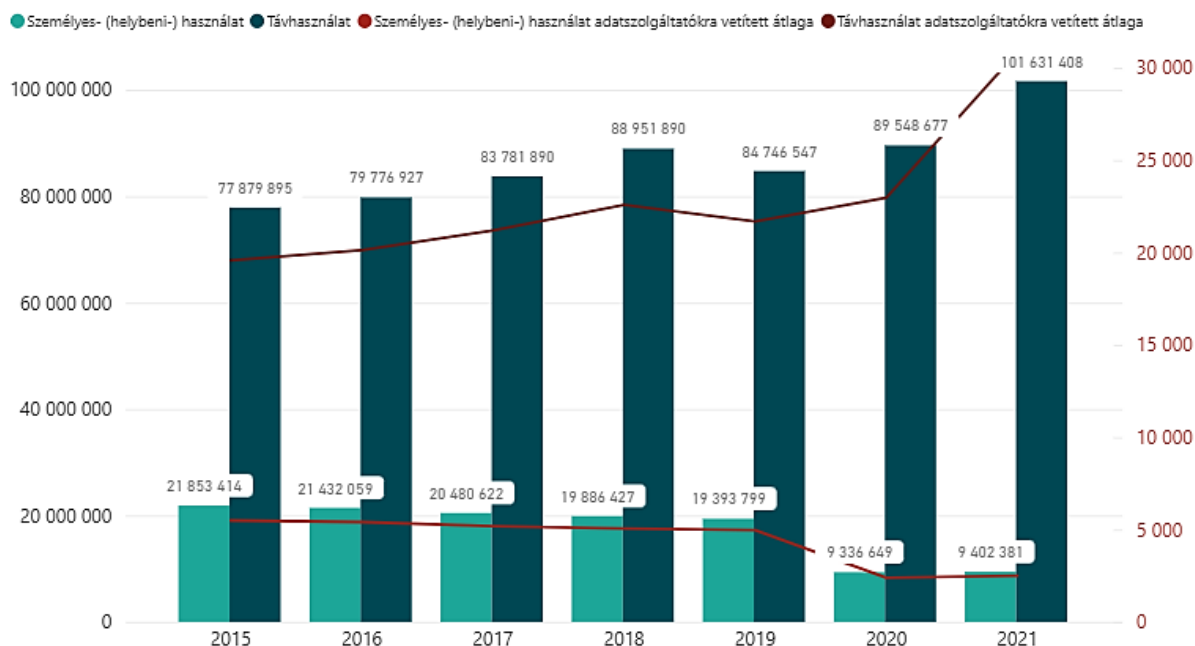
A HASZNÁLATI ALKALMAK

A két legfontosabb használati adat a könyvtárban mért személyes (helybeni) használati alkalmak száma és a távhasználatok száma. A könyvtári szolgáltatás igénybevétele történhet személyesen vagy távolról, telefonon vagy digitális eszközök révén az interneten keresztül, függetlenül attól, hogy a használó beiratkozott-e vagy sem. Személyes használatnak azt

nevezzük, amikor a használó vagy megbízottja személyesen veszi igénybe a könyvtár bármely szolgáltatását. A könyvtár ismételt felkeresése újabb használatot jelent.

A távhasználat körébe az sorolható, ha az érdeklődő nem személyesen, hanem levélben, telefonon vagy e-mailben keresi meg a könyvtárat, továbbá idetartoznak a könyvtár honlapjának és elektronikus katalógusának látogatási alkalmai is.

A személyes- (helybeni-) és a távhasználat alakulása

1. ábra: A személyes (helybeni) és a távhasználat alakulása

A rendelkezésre álló adatok alapján elmondható (1. ábra), hogy a személyes használatban enyhe csökkenés látható 2015-től 2019-ig, 2020-ban és 2021-ben pedig a pandémia okozta bezárás miatt egy nagyobb visszaesés tapasztalható. A magyarországi könyvtári szolgáltatási pontok 2020-ban átlagosan 107 napot, 2021-ben 121 napot voltak nyitva a 2019-es év átlagos 170 nyitvatartási napjával szemben, ami ezekben az években 30–37%-os nyitvatartásiidő-csökkenést jelent. 2021-ben összesen 9,4 millió alkalommal látogatták meg az adatszolgáltató könyvtárakat. Egy adatszolgáltatóra vetítve ez 2 500 használati alkalmat jelent.

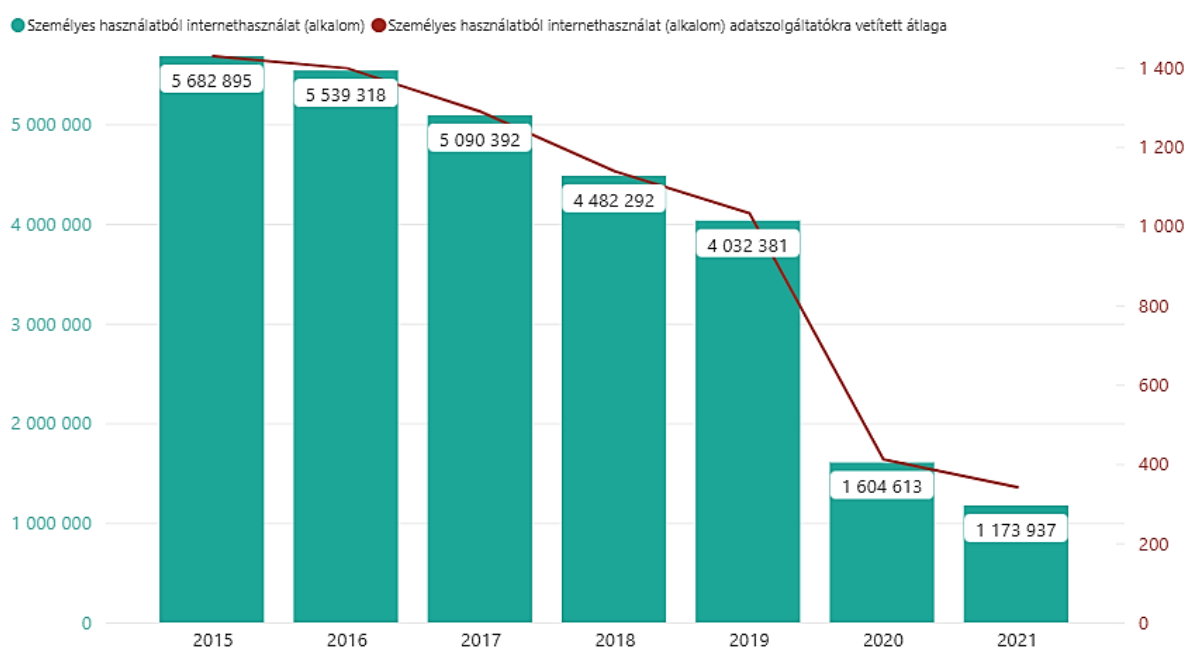
A SZEMÉLYES ÉS A TÁVHASZNÁLAT KÜLÖNBÖZŐ FORMÁINAK TRENDJEI

A személyes használat egyik lehetséges fajtája a helybeni internethasználat, amikor a látogató a könyvtárban elhelyezett, internetkapcsolattal rendelkező számítógépeket használja, vagy a wifire kapcsolódik a saját vagy a könyvtár eszközeivel. Az olvasók helybeni internethasználata folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott 2015 és 2019 között.

A távhasználati adatok ellentétes tendenciát mutatnak: a könyvtárak távoli elérésű szolgáltatásainak népszerűsége évek óta dinamikusan emelkedik. Némi visszaesés után 2019-hez képest a 2020-as évre újra nőtt a könyvtár távoli használati alkalmainak száma (89 millió látogatás felett), 2021-ben pedig már meghaladta a 100 milliót. Adatszolgáltatókra vetítve ez átlagosan 31 ezer távhasználatot jelent. Az eredmény azt jelzi, hogy a vírushelyzetben még jobban megerősödött a könyvtári szolgáltatási pontok távoli, online elérése.

Ezt követően 2020-ban és 2021-ben a vírushelyzet egy nagyobb fokú visszaesést eredményezett ebben a szolgáltatási típusban (2. ábra). A 2015-ös 5 682 895 használatához képest 2019-ben 4 032 381, 2020-ban már csak 1 604 613, 2021-ben pedig 1 173 937 helybeni internethasználati alkalmat mértek a könyvtári szolgáltatási pontokon. Adatszolgáltatónként átlagosan 341 alkalommal használták a világhálót a helyszínen.

Személyes használatból internethasználat

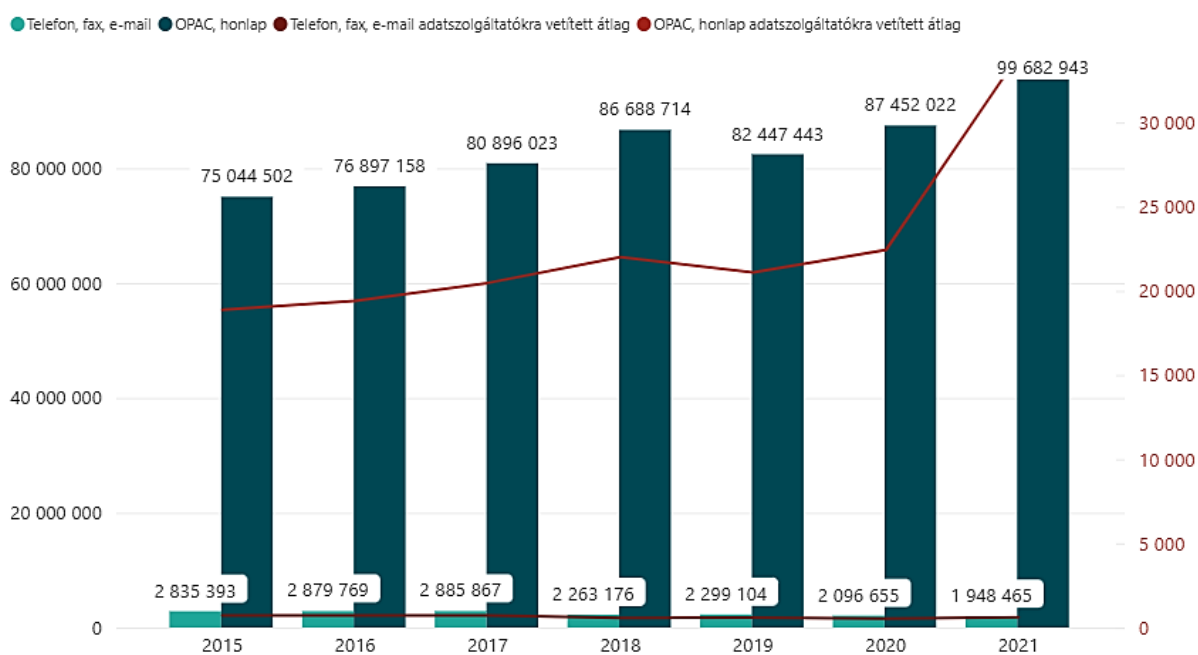

2. ábra: Személyes használatból internethasználat

A könyvtárak szolgáltatásainak igénybevétele nemcsak helyben, hanem távolról is megvalósulhat. Az OSAP 1442 adatlap a távhasználati formák közül a telefonon, faxon, e-mailen keresztül történő használati alkalmakat, valamint az OPAC és a könyvtári honlap használatát

veszi figyelembe. E távhasználati formák közül az OPAC és a honlap igénybevétele nő, a telefonon, e-mailen keresztüli használat csökken (3. ábra).

A távhasználat különböző formáinak alakulása

3. ábra: A távhasználat különböző formáinak alakulása

2. DOKUMENTUMHASZNÁLAT: HELYBEN HASZNÁLT ÉS KÖLCSÖNZÖTT DOKUMENTUMOK

A könyvtári dokumentumhasználatra vonatkozóan a könyvtár helyiségeiben használt és az olvasók által kikölcsönzött dokumentumok számát gyűjti az OSAP 1442 adatlap. A helyben használat körébe tartozik az olvasó szabadpolcon való böngészése akkor, ha kézbe kerül a mű, valamint a könyvtáron belüli használat

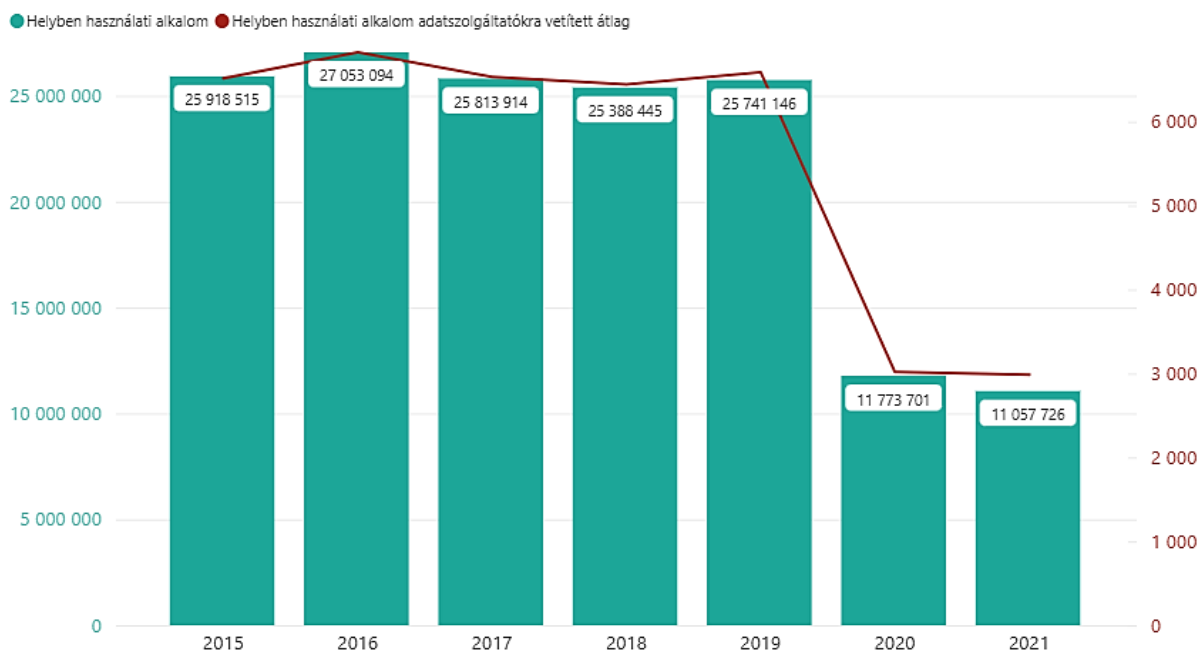
céljából a polcról levett dokumentum. Kölcsönzésnek számít a könyvtárból kivitt és a könyvtáron belül, helyben kölcsönzött dokumentum, valamint a könyvtár által készített és állományba vett nyomtatott vagy elektronikus másolat szolgáltatása. A másolatok esetében nem a másolt oldalak, hanem a másolt dokumentumok száma értendő ide. 2015 és 2019 között újabb kölcsönzésnek számított a használó által kért hosszabbítás, 2020-tól azonban a kitöltési útmutató szerint a hosszabbítás nem számít újabb kölcsönzésnek.

HELYBEN HASZNÁLAT

A közvetlenül helyben használt dokumentumok száma 2015 és 2019 között stagnált. 2015-ben 25 918 515, 2019-ben 25 741 146 darab dokumentumot használtak a könyvtárak tereiben (4. ábra). 2021-re ez a szám 11 057 726-ra csökkent, ami átlagosan 3000 helyben használati alkalmat takar adatszolgáltatónként.

A pandémia e téren is törést okozott, hiszen nemcsak a hosszú zárvatartás, hanem a nyitvatartási napokon is érvényes korlátozások alkalmazása (például az olvasótermek használatának felfüggesztése) is nyilvánvaló befolyással bírt a dokumentumhasználatra.

A dokumentumok helyben használatának alakulása

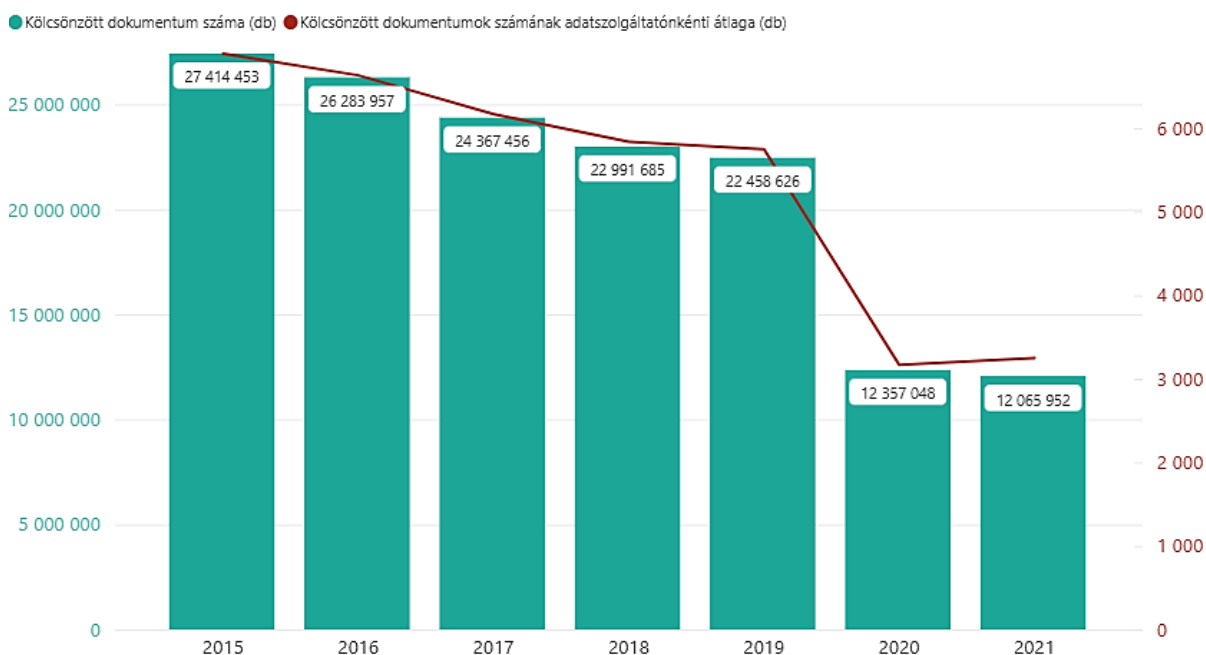
4. ábra: A dokumentumok helyben használatának alakulása

KÖLCSONZÉS

A könyvtárakban az egyik legfontosabb szolgáltatás a könyvek és más dokumentumok kölcsönzésének lehetősége. A helyben használt dokumentumok számának 2015 és 2019 közötti stagnálásával ellentétben ugyanezen időszak-

ban a kölcsönzött dokumentumok számának folyamatos csökkenése látható (5. ábra). A pandémia e téren is komoly hatást gyakorolt, hiszen míg 2015-ben a regisztrált használók 27 414 453 dokumentumot kölcsönöztek, 2019-ben pedig mintegy 4,5 millióval kevesebbet, addig 2020-ban 12 357 048-re, 2021-ben pedig 12 065 952-re csökkent a kölcsönzések száma.

A kölcsönzött dokumentumok számának alakulása

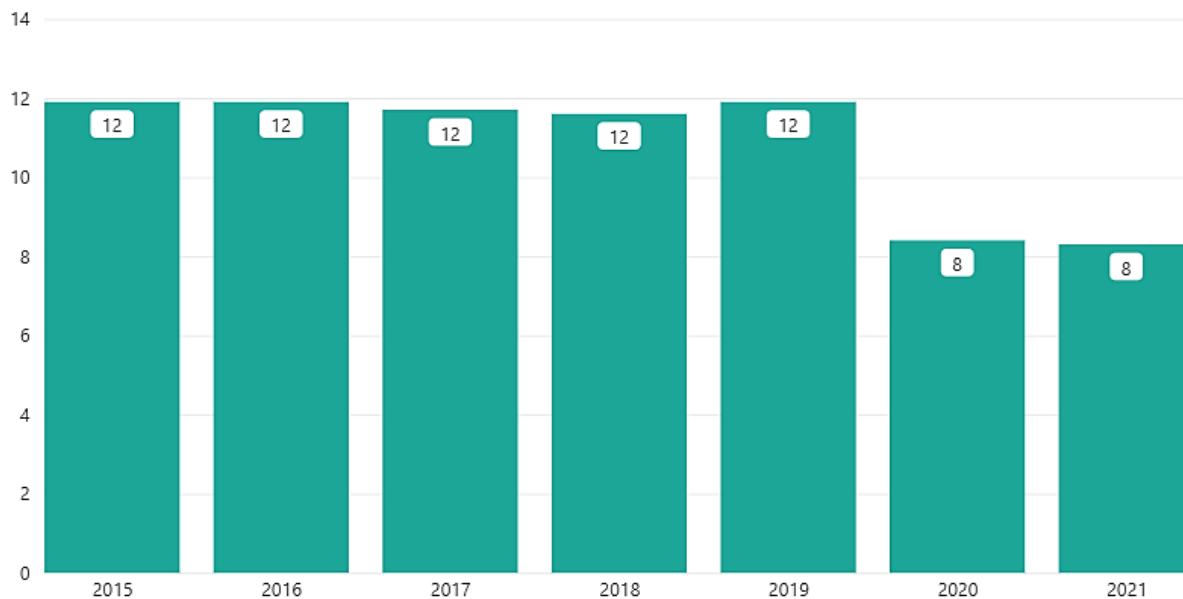

5. ábra: A kölcsönzött dokumentumok számának alakulása

Amennyiben a kölcsönzött dokumentumok számát az adott év regisztrált használóinak számával elosztjuk, akkor megkapjuk az egy beiratkozottra jutó kölcsönzések számát, amiből következtethetünk a regisztrált használók kölcsönzési aktivitására. 2015 és 2019 között stagnálás, 2020-ban jelentős visszaesés volt tapasztalható (6. ábra). Míg 2015-ben és 2019-

ben átlagosan 11,9, addig 2020-ban 8,4 dokumentumkölcsönzés jutott egy regisztrált használóra. Ebből következik, hogy a járvány nemcsak az abszolút mennyiségre, hanem az aktivitásra is kedvezőtlen hatással volt. A pandémia hatása 2021-ben is megmaradt: a kölcsönzési aktivitás 0,1-gyel, 8,3-ra csökkent az előző évhez képest.

A kölcsönzési aktivitás alakulása: az egy regisztrált használóra jutó kölcsönzött dokumentumok számának alakulása

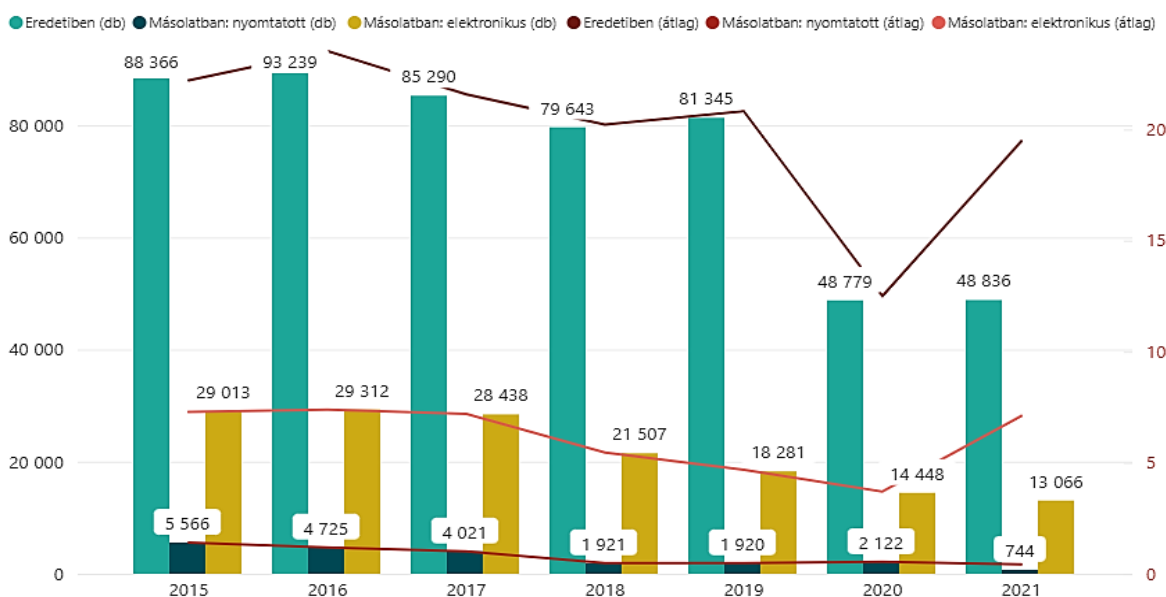
6. ábra: A kölcsönzési aktivitás alakulása

3. A KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉS ADATAI A KÖNYVTÁRI RENDSZERBEN

Magyarország könyvtáraiban az olvasók nemcsak a helyi könyvtár állományából kölcsönözhetnek, hanem lehetőségük van bármely más könyvtárban állományba vett dokumentum kölcsönzésére könyvtárközi kölcsönzésen keresztül. A könyvtárak közötti kölcsönzések számát tekintve 2015 és 2016 között emelkedés,

majd 2017 és 2021 között csökkenés figyelhető meg (7. ábra). Legjellemzőbb a dokumentumok eredeti formában, majd elektronikus másolatban, végül nyomtatott másolatban való átadása. A szolgáltatási pontok között a kölcsönzés történhet eredetiben vagy másolat révén. A másolatszolgáltatásra nyomtatott és elektronikus formában is van lehetőség.

A könyvtárközi kölcsönzésben kapott dokumentumok számának alakulása

7. ábra: A könyvtárközi kölcsönzésben kapott dokumentumok számának alakulása

KÉSZÍTETTE

Békésiné Bognár Noémi Erika

OLVASÓSZERKESZTŐ

Szabó Piroska

FELELŐS KIADÓ

Szüts Etele
igazgató
Könyvtári Intézet

A KÉZIRAT LEZÁRÁSA

2022. november 15.

2015–2021 (2022. évi szám)

ISSN 2939-7421

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁRI INTÉZET